

A IMPORTANCIA DAS PEQUENAS COUSAS: AS CHARCAS

Ramsés Pérez e Lucía Parente*

Campos de fútbol, centros de ensino, polígonos industriais, estradas, campus universitarios, estaleiros e outras moitas infraestruturas teñen sido construídas sobre humidaís. Outro tanto ten sucedido con ecosistemas de menor tamaño como lagoas, charcas ou pozas. A desaparición destes lugares contribúe ao empobrecemento da nosa paisaxe, á extinción de comunidades de flora e fauna, e á perda dos beneficios ecosistémicos que nos ofrecen.

O DECLIVE DOS HUMIDAIS

É fácil imaxinar que se espazos de medianas ou grandes dimensións (Ribeiras do Louro, Xunqueira do Lagares...) dificilmente teñen resistido até hoxe, que non terá sucedido con centos de pequenos humidaís que a toponimia nos indica.

Botando unha ollada ao mapa de Galiza podemos observar un grande número de lugares que incorporan os nomes de braña, xunqueira ou gándara. Tamén podemos atopar aqueles que levan na súa toponimia as palabras charca, poza ou lagoa, hoxe en día convertidos en plantacións de eucaliptos, viñedos ou rotondas.

A *European Pond Conservation Network* (EPCN) ponlle unha cifra a esta situación e calcula que nalgúns países da Unión Europea podería ter desaparecido até o 90% destes pequenos humidaís.

Afortunadamente nos últimos anos están xurdindo numerosas iniciativas que desde o ámbito científico até o divulgativo e práctico (recuperación e creación de charcas) traballan coa finalidade de divulgar a importancia destes espazos e contribuír á súa conservación.

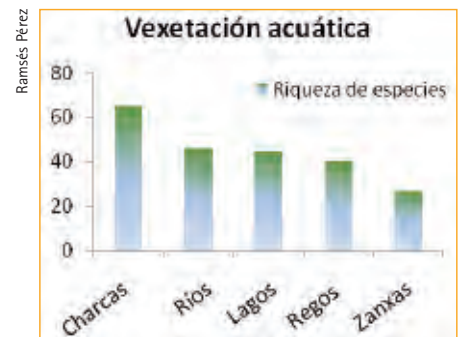
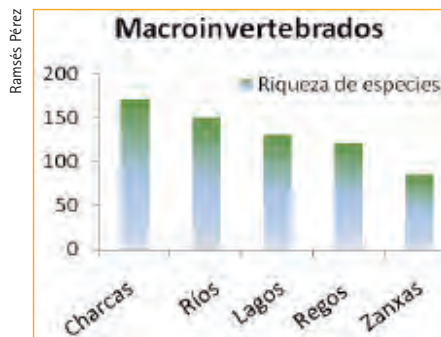
AS CHARCAS, PEQUENAS E IMPORTANTES

Se falamos de hábitats de auga doce, seguramente pensemos en ríos ou lagoas, pero poucas veces reparamos en pequenos humidaís como charcas ou pozas. Porén, os millóns de pequenas masas de auga con menos de 10Ha de superficie supoñen, segundo a EPCN, o 30% da auga superficial estancada do planeta.

Na literatura, nin sequera entre as diferentes entidades a prol da conservación dos humidaís, existe un consenso sobre cal é a definición axeitada para definir as "charcas". Por facer unha aproximación, poderíamos dicir que son lugares naturais ou de orixe antrópica onde a auga doce, de carácter estacional ou per-

A construción de infraestruturas (foxo de silo, na foto) ou a intensificación dos cultivos no rural teñen destruído centos de charcas.

manente, ocupa máis de 1m² e menos de 2Ha.

PATRIMONIO NATURAL E CULTURAL

As charcas son pequenos ecosistemas cun grande interese para a biodiversidade. Moitas delas acollen especies en perigo, endémicas ou escasas, incluídas na Directiva Hábitats, ou nos Libros Vermellos de flora e de fauna. En Galiza, algunhas charcas son fundamentais para a supervivencia de moitas especies de herpetos como o sapo de esporóns (*Pelobates cultripes*) ou o sapoconcho europeo (*Emys orbicularis*); e tamén de feitos como *Marsilea quadrifolia*. Outro tanto podemos dicir de odonatos, moluscos, plantas, etc.

Estudos recentes teñen demostrado como os pequenos humidaís contribúen á biodiversidade rexional, incluso máis que ríos e lagoas, referíndose algúns deles á diversidade de macroinvertebrados ou á vexetación acuática (ver gráfica).

As charcas tamén cumpren unha función conectora entre diferentes hábitats de auga doce converténdose en importantes corredores ecolóxicos, como se expón no artigo 10 da Directiva Hábitats.

Alén das charcas naturais, que deben a súa orixe a procesos xeolóxicos, tamén hai unha considerábel cantidade e diversidade delas froito da actividade humana. Desde a antigüidade os galegos e as galegas vimos adaptándonos ao medio e

As charcas acollen interesantes comunidades de fauna e flora.

Charca formada tras o abandono dunha antiga barreira.

modificando a paisaxe, creando nese proceso multitude de microhábitats asociados á auga. Exemplo disto son os pozos de rega que, aproveitando mananciais ou a chuva, recollían auga para logo levala aos prados e mantelos verdes durante máis tempo. Outra mostra pode ser a multitude de charcas que se naturalizaron ao abandonarse explotacións mineiras, canteiras, ou areeiras, acoellendo hoxe en día pequenos pero interesantes humidais cun notábel valor ecolóxico.

Non deberíamos esquecer as charcas artificiais feitas para xardíns (ex. Pazo de Oca) construídas polo seu valor estético e de goce, ou outros puntos de auga artificiais como lavadoiros, neveiras, fontes que, alén do seu uso tradicional, poden chegar a ter un elevado valor patrimonial e etnográfico. Todos eles igual de importantes e valiosos para a conservación do noso patrimonio.

Alén disto, é necesario lembrar que as charcas ofrécennos servizos ecosistémicos e axúdannos a loitar contra o cambio climático, xa que funcionan como reservorios de auga doce, captadores de CO₂ ou tamén como sistemas de depuración natural.

PEQUENOS ESPAZOS, GRANDES AMEAZAS

Como dicíamos, numerosas infraestruturas construídas durante o último século teñen destruído unha mancha de charcas ao longo do territorio, debido en parte a súa escasa consideración e á falta de protección. Esta situación que se repite en toda a zona costeira de Galiza e nas grandes vilas e cidades tamén se reproduce no medio rural, onde teñen desaparecido multitude de charcas tanto naturais como artificiais. O cambio cara a agricultura intensiva, aterramento, drenaxe, sobreexplotación de acuíferos, etc., e o abandono de prácticas agrícolas tradicionais como as pozas de rega, están facendo desaparecer centos de pequenos humidais naturais e construídos.

Outras ameazas son a excesiva regulación dos cursos fluviais, que impide os remansos en terreos aluviais que adoitan crear charcas despois das enchentes invernais, tamén a introdución de especies exóticas invasoras ou o uso das charcas como vertedoiros.

Os pequenos humidais carecen hoxe en día dunha protección efectiva e real. A Directiva Marco de Auga considérase de aplicación só para masas de auga superiores ás 50 Ha, polo que estes espazos quedan fóra da normativa europea. Unha vía para a súa conservación, como apunta a EPCN, pode ser a creación de charcas para certos anfibios ameazados dos Anexo II da Directiva Hábitats; porén, esta medida é insuficiente para charcas con outras moitas especies importantes que é necesario protexer e conservar.

Así pois, é preciso asegurar que a lexislación e as políticas nacionais e europeas de biodiversidade e xestión de augas sexan aplicábeis e efectivas para a protección das charcas. En diferentes países de Europa estase avanzando nesta liña desenvolvendo estratexias nacionais de conservación de pequenos humidais como xa se fixo en Francia, Suíza, Alemaña ou Reino Unido onde se teñen incluído as charcas como hábitats prioritarios na conservación da biodiversidade.

COMO PROTEXER AS CHARCAS

As charcas son espazos pequenos e sensíbeis ás alteracións do medio, pero tamén son elementos moi agradecidos a accións relativamente sinxelas. A EPCN elaborou unha estratexia europea baseada en catro cuestións chave para protexer as charcas:

1. **Política e lexislación.** O obxectivo é garantir unha lexislación efectiva a nivel europeo. Asegurar a representación das charcas nas redes oficiais de áreas protexidas e conseguir respaldo e financiamento para avanzar na conservación das charcas.
2. **Investigación e seguimento.** Son precisos máis traballos de investigación

centrados na bioloxía e ecoloxía destes ecosistemas. Estudos sobre os impactos e ameazas das charcas, desenvolvemento de estratexias de seguimento e mellora do coñecemento sobre o seu papel na conservación de especies. Estas áreas de estudo contribuirán á conservación, xestión, creación e seguimento de charcas.

3. **Comunicación e concienciación.** Fórmase a necesidade de sensibilizar á cidadanía, desde os políticos, científicos e xestores até o público xeral, sobre o valor e a importancia das charcas, así como fomentar boas prácticas nestes ecosistemas.

4. **Protección e mellora.** Será necesario traballar no terreo para protexer os sitios clave e crear novas charcas que substitúan as xa destruídas. Para iso deberíanse establecer redes nacionais que identifiquen *Áreas Importantes para as charcas*, proporcionen consellos de boas prácticas e promovan a súa conservación mediante iniciativas como a custodia do territorio.

ADEGA xa traballou neste ámbito co Proxecto Castieixas (ver Cerna 60, pág. 40-41) e con pequenas actuacións de intervención e denuncia; pero agora pon en marcha unha nova iniciativa, *Charcas con vida*, que pretende paliar algunhas das cuestións tratadas neste artigo. Le as seguintes páxinas para coñecer este proxecto.

QUE É UNHA CHARCA?

- Poden ser pequenas (dende 1 m²) ou grandes (até 2 Ha).
- Poden ter auga todo o ano, secar ocasionalmente ou boa parte do ano.
- Poden ser naturais ou creadas.

* Ramsés Pérez e Lucía Parente son educadores ambientais de ADEGA.
+info: <http://campus.hesge.ch/epcn/welcome.asp>